

ЛУЖИЦЬКІ СЕРБИ МІЖ ЗАХОДОМ І СХОДОМ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ КОНФЛІКТУ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

Історія однієї із самих малочисельних автохтонних слов'янських національностей Європи - лужицьких сербів, 40 тисяч яких і зараз мешкає у Німеччині, представляє собою багатомікову своєрідну етнополітичну театралізовану виставу на тісному європейському подіумі. Впродовж довготривалого дійства практичною режисурою внутрішнього та зовнішнього розвитку етносу займалися різні держави та міжнародні і територіально-політичні об'єднання. Чимало відомих політиків і вчених пропонували свої, переважно песимістичні, сценарії тлумачення минулого та майбутнього лужичан - колись багаточисельної групи полабського слов'янства. Рефреном у них, зазвичай, звучало твердження про неминучість асиміляції та зникнення лужицьких сербів. Але "етнолетальні" прогнози - не виправдалися. І до сучасності народність, а точніше - феномен її існування в переважно німецькому культурному оточенні, представляє значний інтерес для вчених-славістів та й теоретиків і практиків сучасної етнології.

Останні, не переймаючись зайвим клопотом з приводу малочисельності лужичан, включають їх до сфери власних загальнофілософських доміант і пояснюють природу етносу через метафізичне включення його до територіально-культурної німецької або слов'янської спільнот. Звідси - витоки деформованої і тенденційної інтерпретації феномену наймалочисельнішої слов'янської етнодільниці в Центральній Європі. Її практичний розгляд у кінцевому результаті потрапляє в коло інтересів науковців і політиків, для яких вирішення історичної долі лужичан можливе скоріше крізь призму цивілізаційної дихотомії світу - Схід або Захід. При цьому етнос використовується, як демонстраційна парадигма успіхів та недоліків багатомікового співіснування європейських культурних спільнот.

Головним питанням в історіографії серболужичан залишається феномен їх існування на протязі тисячоліття в німецькому оточенні. Вони були та впливають собою і тепер реліктову слов'янську народність, геронтологічне довголіття якої, на відміну від інших зниклих полабських слов'ян, - варіант взаємодії різних культурних начал. Водночас минуле серболужичан є цікавим прикладом нереалізованих перспектив, закладених процесом національного відродження на початку XIX ст. та поступово втрачених до кінця століття. Позитиви та негативи цього історичного досвіду мають вагомий практичний значення і для сучасної України, в якій проживають національні меншини, що належать до різних культурно-цивілізаційних типів.

Автор статті ставить перед собою мету розглянути деякі аспекти історії серболужицького етносу в XIX-XX століттях крізь призму концепції

культурно-історичних цивілізацій та модерністської теорії "конфлікту цивілізацій". Екстраполяція даних абстрактно-теоретичних схем на процес конкретно історичного розвитку сербів-лужичан не завжди підтверджує справедливості висновків щодо неминучості етноцивілізаційних конфліктів. Навпаки, серболужицька історія засвідчила можливість тривалого цивілізованого співіснування етнічної меншості з державотворчою більшістю. Це дозволить наблизитись до аксіологічного сенсу розуміння причин успішного багатовікового існування етнокультури лужицьких сербів в німецькому середовищі та підтвердити логічність дуакультурності або й біцивілізаційності даної народності, що об'єктивно складалася в ході історії, як одного з можливих варіантів сучасних європейських інтеграційних процесів.

Рівень вивчення минулого та сучасності лужицьких сербів не слід оцінювати однозначно. Так, в Німеччині, особливо в соціалістичні часи, на базі заснованого в 1951 р. будишинського Інституту серболужицького народознавства (з 1992 р. - Сербський інститут) було зроблено чимало в галузі систематизації знань про етнос та надано сорабістичні академічного вигляду, що істотно відрізнялось від попереднього аматорського статусу цього розділу славістики. Справедливість наведеного твердження можна підтвердити підготовленою і опублікованою в 70-ті роки ХХ ст. працівниками Інституту фундаментальною чотирьохтомною "Історією сербів".¹ Вона до теперішнього часу є найповнішим виданням з історії та культури серболужичан у світовій історіографії. Сьогодні правонаступником кращих наукових традицій в сорабістичні є Сербський Інститут в Будишині, де вивчаються етнічні процеси в лужицькому середовищі, культура та майбутнє серболужичан.

Українська сорабістика, започаткована працями І.Срезневського, Т.Флоринського, Я.Головацького, В.Григоровича, І.Франка та багатьох інших, зараз плідно розвивається у Львівському національному університеті, де завдяки багаторічним дослідженням професорів К.Трохимовича та В.Моторного створена власна сорабістична наукова школа. Її досягнення в галузі дослідження мови, літератури, культурних зв'язків лужичан з слав'янами України та Росії відомі не тільки на теренах пострадянських держав, але і в Німеччині, Чехії та Польщі.

Незважаючи на певні практичні успіхи в розкритті невідомих сторінок історії цієї малочисельної слов'янської народності, вона і надалі представляє собою певним чином екзотичний етнос, позбавлений будь-якої політичної амбітності. Звідси і відсутність відомостей про лужичан в українських вузівських підручниках 80-90-х років.²

На нашу думку, цінність лужичан, як об'єкту наукового дослідження полягає в еkleктичному поєднанні у їх етнокультурному розвитку традицій західного та східного. Методика поділу світу за цивілізаційно-фрагментарним, а не етнічним або формаційним принципом не є новою в історіографії. Про це писали росіянин М.Данилевський, німець К.Ясперс,

англійець А.Тойнбі, американець С.Хантингтон та багато інших теоретиків.³ На наш погляд, поєднання минулого та сучасності етносу з філософською думкою вищезгаданих всесвітньо відомих вчених дозволить краще висвітлити феномен лужичан.

Ще в 805 році франки, керовані Карлом Великим, здійснили завойовницькі походи на Схід. Результатом стало підкорення території Верхніх Лужиць, населених племенами мільчан та гломачів. Фактично, з цього часу полабські слов'яни опиняються в зоні стратегічних німецьких інтересів, а починаючи з Х ст. потрапляють у сферу їх безпосереднього впливу. Самоель Хантингтон вважає, що цивілізаційний розподіл світу відбувся тисячу або півтори тисячі років тому. І лужицькі серби якраз на межі цих часів стають об'єктом "цивілізаційного натиску" з боку Заходу. Цей вплив ми могли б охарактеризувати, як парадигму дії німецького духу. Останній з часом отримав в історіографії назву "Drang nach Osten". У ній суперечливо і складно переплелися детермінована агресія німецького Заходу з амбітністю слов'янського східнокультурного світу, що шкодував за втратою територій можливого геополітичного впливу.

Тому не випадково, що такі відомі славісти як О.Гільфердінг та Т.Флоринський, К.Грот,⁴ говорять насамперед про агресивність Заходу "проти найменшого слов'янського племені ... відірваного нестримним натиском германських хвиль від слов'янського тіла".⁵ Практичним наслідком германізації лужицьких сербів стала римо-католицька християнізація етносу, що на їх думку було каталізатором асимілюючого процесу. Таким чином, певний філософський ідеалізм, поєднаний з релігійною доктриною православ'я лягли в витoki умовного цивілізаційного водорозділу між різними народами.

Цей постулат з "легкої руки" слов'янофілів перекочував у радянську історіографію,⁶ а пізніше - і в сучасну сорабістику, де зустрічається теза про "насадження християнства латинського обряду".⁷ Лужицькі серби після військових поразок, опинившись в колі німецького впливу, не могли в плані духовно-культурного вибору ігнорувати існування німецького культурно-християнського фактору. Останній фактично стає раціонально-прагматичною мотивацією цивілізаційного вибору. Іншими словами, прийняття лужичанами латинської форми християнізації, було скоріше необхідним компромісом, умовою самозбереження від повного знищення, або проявом своєрідної етнічної мімікрії.

Згодом науковці, відходячи від спрощеного розуміння німецького натиску, як реквієму полабсько-лужицького слов'янства, визначають в цьому процесі дві сторони: першу - загарбницьку, другу - творчу.

Перша в радянській історіографії тривалий час розглядалась, насамперед, як феодальна експансія німецького лицарства на Схід, в ході якої здійснювалися "хижацькі" феодальні плани проти слов'янства. Якщо відійти від емоційно-песимістичного озвучування цього питання і

узагальнити безліч історичних умов та факторів, то в кінцевому підсумку прийдемо до висновку, що на порівняно малих теренах полабсько-лужицького слов'янства зустрілися два культурно-цивілізаційних типи з притаманною їм ментальністю, матеріальною та духовною культурою. Кордони їх взаємодії на межі першого та другого тисячоліття стали лінією цивілізаційного розлому.

Можна зробити припущення про появу напруги, яка з часом призвела до конфліктної ситуації між християнським Заходом та язичним Сходом. Потрібно, однак, додати, що полабська родоплемінна знать особливо не відрізнялась миролюбністю, про що свідчать франкські війни слов'янського князя Само, а також успішні дії полабських слов'ян впродовж тривалого часу проти західного сусіда. Фактично християнський, феодалізований Захід адекватно, в дусі прийнятих на той час морально-етичних та правових норм співіснування, відреагував на свої зовнішньополітичні і економічні потреби. Крім того, закономірна логіка історичного розвитку, свідчить про те, що більш могутні держави або об'єднання займають відповідні політичні та економічні простори.

Друга сторона західного "натиску" – творча. Ці мотиви тривалий затушовувалися в історіографії. Лише з 60-х років XX ст. починають здійснюватися певні кроки в сторону практичного озвучування корисності програми західної прометесової культури.⁸ Львівський славіст В. Чорний відносно цього процесу висловлюється: "Німецька колонізація стимулювала розвиток лужицьких міст, які ставали важливими ремісничими і торговими осередками".⁹ Таким чином, відношення до складних, драматичних процесів колонізації етносу в історіографії доповнилися толерантністю не тільки до культурних процесів (мається на увазі науковий, літературний обмін), а також і по відношенню до соціально-економічних наслідків колонізації східних територій. На цьому етапі історії, або взаємодії цивілізацій йшло нав'язування лужичанам нових форм суспільної поведінки та духовного буття, адекватного вже сформованим раніше німецьким традиціям. Це посилило асимілюючі процеси, внесло в побут самого західного слов'янства нові джерела морально-релігійної екзистенції, або індивіда, звільненого від старої традиції колективної общинно-племінної поруки. Більш того, християнство, що прийшло на німецьких списках, канонізувало працю, яка вважалася раніше примусовою необхідністю або рабським станом, надало їй статус еталона, норми суспільної поведінки, хоча і не завжди дотримані авторами зразкової одиниці.

З X ст. серболужичани стають об'єктом стабільного, гомогенного німецького впливу. Цілком можливо, що цей вплив ще в період раннього середньовіччя призвів би до повної германізації лужичан, як це сталося з північною групою полабського слов'янства. Лужицькі серби були змушені змиритися з реаліями, що склалися внаслідок політичного, німецько-феодалного панування. Поступово домінантою етнічного існування

лужичан стає міжкультурний мимезис. У ньому необхідно визначати дві складові частини. Перша – західна. Її гегемонія забезпечувалась панівним статусом нації військового переможця. Друга складова частина – власна, обумовлювалася генетичною спорідненістю з іншими слов'янами, проявлялась в певних спільних етнокультурних рисах у господарстві, матеріальній і духовній культурі, суспільному житті. Поряд з об'єктом західного цивілізаційного впливу знаходились інші народи слов'янського світу. Саме вони стали головним джерелом, гальмуючим асимілюючий процес етносу. З часом таке сусідство призвело до поглиблення взаємообміну в духовній сфері. Цю сторінку історико-географічного детермінізму, що мав характер сприятливого, духовно-зберігаючого середовища, описали різні дослідники, але науковцями мало приділено уваги формуванню у лужичан свідомості своєї етнічної біполярності.¹⁰ Практична фіксація останньої проявлялась в пристосуванні до геополітичної ситуації, що склалася. Лужичани пережили в німецькому середовищі еволюцію феодалної системи, відродження, реформацію, численні європейські війни, зародження та становлення ліберальної демократії.

З іншого боку, етнос має продуктивну, творчу здібність. Він засвоював не тільки цивілізаційні досягнення заходу, але також і духовні надбання найближчих слов'янських сусідів. Проілюструвати це можливо на прикладі мови народності. Діалект нижніх лужичан більш наближений до мови поляків, а представники верхньо-лужицького регіону мають багато мовних запозичень з чеської мови.¹¹ Такі самі тенденції проглядаються в одязі, обрядах, звичаях.¹²

Новий етап в історії зникаючої народності починається з 30-х років XIX ст. В історіографії він отримав назву "слов'янського відродження", або "весни народів". Її хід розглядався скоріше, як національно-патріотичний, культурологічний та духовний процес, тісно пов'язаний з соціально-економічними змінами. Ми спробуємо, ні в якому разі не відкидаючи вище згадані наукові досягнення, дослідити лужицьке відродження з точки зору теорії цивілізаційного розвитку. Згідно з її концептуальними положеннями лужицькі серби мали б прийняти активну участь в соціально-політичному житті Німеччини XIX ст.. Але історична практика в більшості випадків навпаки засвідчила про намагання слов'ян розхитати багатовікову кордони цивілізації. Так слов'яни різних монархій (чехи, хорвати, серби, поляки та інші) починають створювати національні організації, братства та товариства. Наприклад, австрійські серби засновують в 1826 р. "Матицу Сербську", згодом створена "Матица Чеська" в Празі, "Матица Хорватська" в 1842 р. в Загребі, а в 1847 р. в місті Баутцен лужичанами започаткована діяльність Матиці Серболужицької.¹³ Вони підтримували розвиток власної культури, провадили діяльність, спрямовану на формування національних програм, що сприяло поширенню ідей самостійності та стимулювало рушійні

центробіжні сили. У лужицьких сербів національна доктрина впливала на мовно-культурну, правову, а в окремих випадках і політичну свідомість народності. З іншого боку, в етнічному середовищі досить помірковано набували підтримки політичні та загальнодемократичні вимоги, що висувалися німецькими демократами. Останніх без перебільшення можна вважати модернізаторами західної суспільної думки.

Лужичани до революції 1848-1849 рр. віднеслись не тільки з прохолодою, хоча вона була загальноєвропейською подією, а навпаки під час її найвищого загострення серболужицький Дрезденський полк залишається єдиним військовим формуванням, вірним саксонській монархії.

Подальша інтродукція в європейський світ національних слов'янських ідей свідчила про загрозу цивілізаційним кордонам. Національна філософія на цьому історичному шляху отримала характер домінанти в політичній програмі різних народів. Про зміни статусу поняття західно-цивілізаційної однорідності, говорили в своєму програмному документі польські патріоти середини XIX ст. Їх програма отримала назву "Символ віри". На думку авторів документа, європейська цивілізація пройшла декілька етапів, і останній – германський, змінюється слов'янським. Він, вважали теоретики, буде відігравати провідну роль в сучасній світовій політиці.¹⁴ Фактично слов'янство від об'єкту внутрішньої політики починає рух в напрямку суб'єкта європейських відносин, виходить з багатовікової тіні, перегорнувши ту подійну сторінку свого минулого, яка дала привід І.Гредеру висловлюватись, що "Слов'янські народи займають більше місця на землі, ніж в історії".¹⁵ Про стратегічні зміни, що відбувалися в розташуванні національно-політичних сил в західно-цивілізаційній картині, говорив в своєму творі німецький провідник Ріхтер. Його викладки, надруковані в 1826 р. у "Lausitz Magazin", озвучувалися так: "лужичани є брід крізь прикордонний струмок між німецькими та слов'янськими землями, пролом в стіні, що розподіляє Західну Європу від Східної, магніт взаємної напруги".¹⁶ Ставлення до самої малочисельної слов'янської народності, як не до творчої, а прикладної культурної одиниці з боку окремих осіб в пануючих колах Саксонії та Пруссії, був закладений ще німецькими філософами. Оцінку цій концепції дав Г.Гегель: "Слов'ян повинно бути випущено з теорії, бо вони складають щось середнє між європейським та азійським духом".¹⁷ Але серби Лужиці в оточенні динамічно прогресуючої німецької нації, виявили неабияке бажання зберегти свої етнічні риси, не відкидаючи раціональності міжнародного конформізму. Культурна мімікрія стає рисою народної ментальності лужичан, історичною своєрідністю.

Вустами М.Я.Данилевського закладено інтерпретацію майбутньої цивілізаційної теорії, крізь яку ми намагаємось пропустити деякі моменти минулого лужичан. М.Я.Данилевський не тільки визначив десять "культурно-історичних типів", але одним із перших з східних слав'янців

поставив під сумнів теорію загальнонародських завдань за її рафінованість та занадто далеку перспективність. На думку теоретика-неославіста, слов'янство, до складу якого входять лужицькі серби, утворює особливий, відмінний від європейців тип, та звану "природну групу". Її фундамент складається із мовної близькості та своєрідності національної духовності, остання формує "ідею слов'янства". Вона "повинна бути вищою ідеєю – вище свободи, вище наук, вище освіченості, вище усяких земних благ".¹⁸ Таким чином, виступаючи проти ідеалізації Заходу, його ролі в світовій та регіональній історії, неославісти робили аналогічні помилки, перебільшуючи внесок слов'янських народів, говорячи про їх месіанську роль: "під тінню могутнього крила Російського орла".¹⁹ Заперечення "загальнонародських" завдань в умовах створення власної державності може на певних відрізках суспільного розвитку сприяти національній консолідації, але для лужичан поєднання західного та східного, їх узагальнення стало джерелом багатовікового існування.

Окремі народності, які не змогли вирішити проблеми самостійного існування, або співіснування поступово були втягнуті в процес злиття етнокультур або асимілювались. Як приклад можемо згадати історичну долю полабських, поморських або балтійських слов'ян.

Повертаючись до європейського слов'янства середини XIX ст. бачимо, як національна в даному випадку слов'янська ідея послаблює кордони двох світів: Західного та Східного. Вона починає відігравати референтну роль, а її етнічний об'єкт, який до того перебував у пасивному стані, максимально мобілізує національно-духовний потенціал, використовуючи при цьому не тільки культурні, політичні, але й економічні зв'язки. Так, лужицька молодь прониклася ідеями демократичного романтизму західнослов'янських народів в гімназіях та університетах Баутцена, Вроцлава, Праги, а пражька Лужицька Семінарія відіграла важливу роль у збагаченні молодих студентів духовними цінностями.²⁰ Значний інтерес представляє собою впливова діяльність чеських, польських вчених, публіцистів, таких як Я.Пуркіне, Ф.Челаковського, А.Черни, Л.Куба, А.Парчевського та М.Парчевської.²¹ Певна матеріальна допомога надходила від таких наукових товариств, як "Слов'янський благодійний комітет" в Москві, "Санкт-Петербурзького Слов'янського Благодійного товариства", різних приватних осіб. "В свою чергу серболужицькі діячі... представляли свої матеріали та консультації російським славістам, надавали їм практичну допомогу під час вивчення серболужицької мови та культури."²²

Складний шлях лужицької історії дозволяє припустити, що на певних етапах суспільного розвитку "ідея" або народна свідомість стає домінантою, маючи при цьому досить прозорі соціальні форми. У лужичан була малочисельна інтелігенція, практично відсутня феодалська знать, а власна буржуазія з причини, колишніх штучних обмежень на підприємницьку та цехову діяльність, починає розвиватися лише з другою

половини XIX ст.

Вище нами вже з'ясовано, що одним із джерел мобілізації національних прогресивних сил етносу стало відродження сусідніх слов'ян – чехів, поляків. Але вважати лужицьке піднесення XIX ст. лише послідовно моністичним наслідком загальнослов'янського відродження було б помилково. Національна слов'янсько-лужицька ідея не являла собою самостійної системи, вона в ході багатовікової історії була досить тісно пов'язана з конкретною західнонімецькою культурою та соціальним середовищем. Лужичани перебрали на себе від пануючого етносу певні риси суспільно-національної ідеології.

Пік їх еволюційного піднесення в часі співпав з рухом за об'єднання Німеччини, а економічні передумови загальнонімецьких децентрових сил стали соціальною базою для лужицького суспільства. В цих умовах цілковито природним і правочинним стало поширення на відповідно лужицьких територіях німецької суспільно-філософської думки, яка з часом стала складовою частиною національної свідомості серболужичан. Безумовно, що інтелекція самої малочисельної європейської народності була знайома з травневими подіями 1832 р. біля замку Гамбах в Баварії, де пройшов 30-тисячний мітинг демократичних сил Німеччини, що вимагали проведення різних реформ, в т.ч. і об'єднуючих.²³ Національна німецька ідея, що була розкрита Й.Фіхте, Г.Гегелем, Ф.Шеллінгом, Л. фон Ранке²⁴ та іншими, в тій чи іншій мірі являла собою для лужичан не тільки предмет дослідження, але й наслідування.

Таким чином, національна свідомість у лужичан, не дивлячись на безумовно стійкий власний імунітет проти асиміляції на протязі XIX ст., отримувала "зміцнюючі ін'єкції" з боку німецького Заходу та слов'янського Сходу, насамперед у вигляді культурного та науково-філософського обміну. При цьому про лужичан минулого століття неможливо говорити, як про сепаратистів західної цивілізації. Поява цих моментів спостерігається в періоді після світових війн, коли практика дихотомії світу взагалі була підірвана. В XIX ст. сорби усвідомлювали себе скоріше біполярним етносом, з однієї сторони духовно пов'язаним з слов'янством, а з іншої – історично з німцями. Взагалі, лужичани постійно намагались продемонструвати свою лояльність до оточуючих їх німців. Один з лідерів національно-лужицького відродження Г.Імміш підкреслював суто культурний, а не політичний характер національного руху, писав: "між нами, лужичанами, в Саксонії і Пруссії взагалі немає жодного панслависта."²⁵

Подальший хід європейської історії став для серболужичан часом випробувань. Світові війни, зміни диктатур не тільки не визначили місце етносу між народами старого світу, а навпаки загострили проблему народності, перетягнувши її з площини міжнародного існування в сферу політичних дискусій. При цьому чим більше пропанувалося інституалізації з боку діаметрально протилежних сил, зацікавлених не стільки в вирішенні

проблеми збереження етносу, як елемента культурної європейської мозаїки, скільки намагавшихся зробити з маленької народності, важіль для вирішення своїх геополітичних інтересів, тим гостріше поставала проблема самозбереження. Так, після Першої світової війни лужицька делегація на Паризькій мирній конференції, маючи підтримку з боку чеської делегації робить спробу змінити віковий статус національної меншини Німеччини з метою увійти до слов'янського світу у складі Чехословаччини. Ця спроба закінчилась новою хвилею обмежень та створенням в 1919 р. при Міністерстві закордонних справ Німеччини спеціального органу для нагляду за серболужицьким рухом, належність до останнього розцінювалася, як державна зрада. Після Другої світової війни "Народна рада лужицьких сербів" робить наступну спробу вийти з німецького впливу та приєднатися до слов'янського світу. З метою здійснення своїх планів було видано меморандуми,²⁶ в яких лідери національного руху Я.Грофа, П.Крейчмар, Я.Чиж звертаються з проханням до керівництва держав антигітлерівської коаліції розглянути лужицьке питання. Але перехід антигітлерівської коаліції розглянути лужицьке питання. Але перехід світової політики в площину ідеологічного протистояння не сприяв практичному вирішенню цієї проблеми, лужичани стають прикладом гармонійного, інтернаціонального співіснування представників різних народів, що не врятувало їх від подальшої асиміляції. Об'єднана Німеччина намагається наблизитися до сучасних правових норм, щодо захисту національних меншин. При цьому влада враховує не тільки власні історичні традиції, що склалися за багатовіковий час, але й загальноєвропейські вимоги, щодо збереження яскравої національної палітри Старого Світу. Саме поняття "національне" для громадян ФРН, як західних європейців поступово стає категорією скоріше культурною, а точніше етнокультурною, від раніше панувалої етнополітичної або етноекономічної. Більш того, Німеччина все більше дистанціюється від владних втручань щодо громадян лужицької національності. Етнічна особистість – це стан духовний, власно-індивідуальний, тому "кожна особа, яка належить до національної меншини, має право вільно вирішувати, вважатися їй чи не вважатися такою, і таке рішення або здійснення прав у зв'язку з ним не повинно шкодити такій особі".²⁷

Наочне пояснення багатовікової історії серболужичан, як наслідок їх міжкультурного співіснування на межі Західного та Східного середовища, можливе при допомозі наступної таблиці. Заштриховані вікна таблиці означають період інтенсивного культурно-цивілізаційного взаємовпливу.

ЕТАП	ЗАХІД		СЕРБОЛУЖИЧАНИ		СХІД	
	реципієнт	донор	реципієнт	донор	донор	реципієнт
1-й						
2-й						
3-й						
4-й						
5-й						

Реципієнт – процес отримання етноодинацією культурних знань (духовних та матеріальних) від інших народів в ході історичного розвитку.

Донор – здатність етноодинації, або об'єднань віддавати власний або запозичений історико-культурний досвід іншим народам.

Перший етап VII - XI ст.ст. До кінця етапу лужичани фактично попадають в зону політичної залежності від німців. В культурному плані іде взаємобмін між заходом і слов'янським сходом, причому лужичани на цьому відрізку історії уявляють собою унікальну структуру обміну, своєрідний донорський міжкультурний транзит.

На **другому етапі** з XI- XVI ст.ст. зростає швидкість одностороннього обміну. Лужичани опиняються в ролі культурного реципієнта. Тимчасові періоди політичного впливу Чеської корони поступово змінюються повною залежністю від західних монархій та зменшенням між культурного обміну зі Сходом.

Третій етап. Хронологічні межі цього етапу XVI - поч. XIX ст.ст. Лужиця все більше переймає технологічну, соціокультурну інформацію з Заходу, виступає реципієнтом Реформації, Просвітництва, стає одним з багаточисельних провідників згаданих процесів на слов'янській Схід.

Четвертий етап. XIX ст. Проходить під гаслом національного патріотизму, відродження, і уявляє собою дуалістичний процес передачі філософських, наукових, соціальних поглядів між Заходом та Сходом. Лужиця на цьому етапі цивілізаційного розвитку не тільки об'єкт впливу, але знов стає між культурним донором, наскільки це можливо, виходячи з їхньої малочисельності.

П'ятий етап. З XX ст. Починається останній, сучасний етап між-культурного співіснування серболужичан. Він характеризується домінуючим станом західного архікультурного типу та гострими політичними подіями, які могли мати наслідки уходу лужичан до слов'янокультурного типу. Але, не дивлячись на значне зростання з різних сторін маніпуляційних дій, спрямованих на посилення свого культурного типу, лужичани уявляють собою приклад етносу – конформіста, що поки що має свою національну культуру та забезпечує запозичення чужих життєвих стандартів.

Тисячолітнє існування лужицьких сербів в німецькому оточенні стало для одних прикладом героїчного протистояння лужичан германізації та експансії Німеччини, для інших – цивілізаційного впливу Заходу. Сучасні доктрини йдуть своїми коріннями в теоретичну спадщину вчених XIX ст., при цьому алгоритм їх синтезу, принцип “західні цивілізації – східні простори” залишається майже незмінним. Подальше існування лужичан, представників слов'янства, в умовах західного світу покликано сприяти подоланню дихотомії Європи з метою становлення та зміцнення інтегрованої європейської спільноти.

1. Stawizny Serbow. Cyklowne przedstawienie : 4zw./ Budysin : Domowina, 1977. – Zw.1. – 311s.; 1974. – Zw.2. – 237s.; 1976. – Zw.3. – 200s.; 1979. – Zw.4. – 287s.

2. Гранцак І.М., Черній В.А. Історія південних і західних слов'ян. – К., 1987. – 447с.; Черній А.І., Черній В.А. Історія південних і західних слов'ян. – Рівне, 1999. – 444с.

3. Данилевский Н. Россия и Европа. 4-е изд. – С.-Пб., 1889. – 610с.; Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991. – С.28-99; Тойнбі А. Дослідження історії. Скорочена версія 1-10 томів Д.Ч.Соммервелла: В 2-х т. – К., 1995; Хантінгтон С. Запад унікален, но не універсальний // Мировая экономика и международные отношения. – 1997. – №8. – С.84-93.

4. Див.: Гильфердинг А. Венгрия и славяне // Собр. соч. – Т. III. 1886. – С.122, 147.; Гильфердинг А. История балтийских славян // Собр. соч. – 1874. – Т. 4. – С. 6-10.; Флоринский Т. В стране последних лужичан // Правительственный вестник. – 1897. – № 138; Грот К. Михаил Горник // Славянское обозрение. Год второй. – С.-Пб., 1894. – С. 170-172.

5. Грот К. Михаил Горник. – С. 171.

6. Грацианский Н.П. Борьба славян и народов Прибалтики с немецкой агрессией в средние века. Пособие для преподавателей. – М., 1943. – С.13.; Грацианский Н.П. Фашистская фальсификация истории немецкой агрессии за Эльбу // Преступления фашистов против исторической науки. Ученые записки МГУ. – М., 1945. – Вып.81. – С.26.

7. Лужицькі серби. Посібник з народознавства за ред. В.Моторного та Д.Шильє. – Львів, Будинки, 1997. – С.26.

8. Лыбуда Г. Историко-географический анализ так называемого германского “натиска” на Восток // Германская экспансия в Центральной и Восточной Европе. – М., 1965. – С.62-64.

9. Лужицькі серби... – С.27.

10. Див. про серболужицькі взаємини з іншими слов'янами: Колар Я. О литературной взаимности между племенами и наречиями славянскими // Журнал Министерства Народного Просвещения. 1840. – Часть 27. – С.51-59.; Левинська С.Й. Російсько-лужицькі літературні зв'язки 19-поч.20ст. // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – К., 1965. – С.82-95.; Лінко М. До історії зв'язки лужицького літературного життя з літературою східних слов'ян // Українське слов'янознавство. – Львів, 1970. – С.88-93.; Podroze Polakow na Luzuze w 19 wieku. – Wrocław., 1975. – 164 s.

11. Див. більш детально про існування двох літературних мов: Трофимович К.К. Серболужицький язык. – Минск, 1989. – 68с.

12. Див. про культурно-побутову та духовну схожість між лужицькими та іншими слов'янами: Фаминцын А.С. Божества древних славян. – С.-Пб., 1884. – С.328-329; Аничков Е.В. Весенний обрядовая песня на западе и у славян. – Ч.1. – С.-Пб., 1903. – 392 с.

13. Лужичане // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – С.-Пб. 1896. – Т. 18. – С.804.

14. Дьяков В.А. Политические интерпретации идеи славянской солидарности // Методологические проблемы истории славистики. – М. 1978.

"Наука". – 239с.

15. Herder I.G. Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. – Riga und Leipzig, 1791. – Т. 4. – S.32.

16. Рихтер, Сочинение проповедника Рихтера. Напечатанные в "Lausitz Magazin" 1826. Переведено Варшавским профессором Кухарским // Московский вестник. - 1830. - Ч. 3. – С. 361-362.

17. Hebel H. Hebel's Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte, herausgegeben von P.Ed.Gans. -Berlin, 1837. -S. 360.

18. Данилевский Н. Россия и Европа. – С.-Пб., 1889. – С. 133.

19. Аксаков И.С. Славянский обзор // День. -1861.- Октябрь.- №1.

20. Моторный В.А., Трофимов К.К. Серболужицкая литература. – Львов, 1987. – С.43.; К.Т. Из поездки к лужичанам // Известия С.-Петербургского Славянского Благотворительного общества. -1883.- №1. –С.21.

21. Чехи и лужицкие сербы // Известия С.-петербургского Славянского Благотворительного общества. -1886.- №7-8.-С.359-361.

22. Лаптева Л.П. Сведения о сербах-лужичанах в архивах Москвы и Ленинграда // Letopis. R.A.-1970.- N17/2. –S.232.

23. Михайлов М.И. Проблемы германской революции 1848.- М., 1985.- С.28.

24. Див. детальніше.: Галкин И.С. Создание Германской империи 1815-1871. - М.,1986. – 175с.

25. П.К. Ответ серба – лужичанина на обвинения в панславизме // Известия Санкт-Петербургского Славянского Благотворительного общества. -1885.- №1.– С.33.

26. Див.: Лужицкі серби...-С.52-53; Там же див.:1945,23.kviten,Praha.- Zbnam o rozhovory státního tajemníka V.Clementise se sovětským velvyslancem V.Zorinem o proposteni československých občanů zaděných na Slovensku sovětskou NKVD, žádosti Národního výboru lužických Srbů o přivtělení k CSR ,likvidaci zajateckého tábory u Pacova , a za přítomnosti ministra průmyslu Laušmana o válečné koristi./ CSR a SSSR 1945-1948 dokumenty mezivládních jednání.Brno:Doplnek.1997.- S.35-36.;1945,24.červenec,Praha.Záznam o rozhovory státního tajemníka V.Clementise se sovětským velvyslancem V.Zorinem o některých žádostech československé strany , o návštěvě amerických důstojníků v Praze před jejich odjezdem z CSR,o nároku lužických Srbů na Lužice a o darování trv.Ruského archivu v Praze Akademii SSSR./ CSR a SSSR 1945-1948 dokumenty mezivládních jednání.Brno:Doplnek.1997.-S.100-101.CSR a SSSR 1945-1948.

27. Рамкова конвенція про захист національних меншин. – 1995 // Бюлетень центру інформації та документації Ради Європи в Україні.-1997.-№2. -Ст. 3. п.1. – С.34.